

Budnica za Evropo: Zahodni Balkan potrebuje spremembe!

Epidemija koronavirusa pogloblja ranljivosti držav Zahodnega Balkana (ZB) in razkriva šibkosti javnih institucij v regiji, zlasti v zdravstvenem sektorju in na področju socialne zaščite. Hkrati in v povezavi s precej omejenim učinkom širitvene politike Evropske unije (EU) v zadnjih letih, je prišlo do stagnacije na področju izvajanja reform, ki se je v določenih državah v regiji manifestirala z nazadovanjem pravne države. Izbruh koronakrize je prav tako okrepil prisotnost drugih akterjev v regiji, predvsem v okviru tekmovanja glede ponujanja cepiv. Pri tem ni bila samo Kitajska tista, ki je tekmovala z EU, temveč tudi Rusija in Združeni arabski emirati. V tem kontekstu se krepi zavedanje, da EU in Zahod nista edini potencialni partnerici ZB. Ko tretje sile, ki ne uživajo slovesa držav z razvitimi demokratičnimi praksami, izrabljajo ZB za promocijo lastnih interesov, postane jasno, da vizija svobodnega demokratičnega in resnično evropskega Balkana ni več samoumevna.

Po dolgem obdobju plitkosti širitvene politike EU, je napočil čas, da ukrepamo in na dnevni red ponovno postavimo celo vrsto politik EU, ki jih lahko uspešno prenesemo v regijo. V času vse večjih geopolitičnih premikov EU mora prenehati s pristopom 'kot običajno'. EU mora namreč krepiti evropeizacijo držav ZB, zagotoviti finančna sredstva in doseči zadostno politično voljo med državami članicami EU za nadaljevanje lastne širitvene politike. Nedavna reforma širitvene politike EU sicer vključuje nove pristope in mehanizme, vendar še vedno ne zmanjšuje strahov držav ZB, kjer se samo krepi občutek, da bodo trajno ostale v zunanjem obroču EU. Iz tega izhaja, da se EU naposled mora soočiti z realnostjo in dokazati, da so države v regiji potencialne države članice, to pa podkrepiti s povsem konkretnimi investicijskimi načrti. Medtem ko so notranje reforme EU ključne za krepitev lastnih struktur, izboljšanje lastnega delovanja EU in nenazadnje predpogoj za uspešno širitev, bi bilo potencialno usodno, da bi se EU v tem trenutku zamejila z lastnimi mejami in se pretvarjala, da v najbližnjem sosedstvu ne obstajajo vse večji izzivi. Nasprotno, EU bi z mešanico pragmatičnega optimizma in geopolitičnega realizma lahko naslovlila vse bolj prepletajoči se okvir, katerega del so posledice koronakrize, manjko reform in širitvena utrujenost, ki v tem trenutku skupaj delujejo kot zavora širitvene perspektive ZB. EU bi lahko – v skladu z idejo o globalnem akterstvu – z geopolitično Evropsko komisijo v središču, služila kot navdih za krepitev evropskih vrednot, ne zgolj v oziru do zaščite evropskega načina življenja, temveč tudi kot normativna moč, ki navzven projecira demokratične ideale.

EU si ne sme zatiskati oči pred globoko zakoreninjenimi strukturnimi težavami ZB, med drugim šibkim stanjem demokracije, politiko izključevanja s strani domačih političnih elit, in vse prisotnejšim nacionalističnim diskurzom. Vlade v regiji so – v strahu pred kolapsom že v osnovi šibkih zdravstvenih sistemov – uvedle stroge ukrepe, vključno z izrednimi razmerami brez časovnih omejitev, omejevanjem osebnih svoboščin in krepitvijo splošnega družbenega nadzora. V takšnih okoliščinah se je že tako šibko uveljavljanje načela delitve oblasti še dodatno skrhalo, prav tako se je zmanjšal pomen parlamentov in formalnih postopkov, vključno z omejenim delovanjem sodstva. Takšna ravnanja, ki so bila upravičena s kriznimi razmerami, še krepijo manko odgovornosti s strani vladajočih elit. V nasprotju s tem je potrebno krepiti načelo pravne države kot temeljnega stebra vsake stabilne liberalne demokracije. To je še toliko pomembneje v kontekstu populizma, polarizacije in avtoritarnih tendenc, ki prežemajo ne zgolj Evropo, temveč praktično celotno mednarodno skupnost. Tudi znotraj EU se nekatere politične elite pretvarjajo, da so demokratične in naklonjene evropskemu povezovanju, vendar se, ko je pozornost javnosti usmerjena drugam, poslužujejo klientelističnih politik, ki preprečujejo vključenost in poglobljajo družbeni razkol. Neskladje med besedami in dejanji kaže na to, da je sam process evropeizacije v preteklosti preveč pozornosti

namenil političnim elitam in njihovi formalni evropski drž. To se mora spremeniti. Z odmikom od pristopa, osredotočenega na politično elito, bi različni programi EU, kot so programi, ki podpirajo mobilnost, potovanje brez vizumov, civilno družbo in medije, dobili večjo veljavo in postali resnično sredstvo za doseganje sprememb.

Naslednjih nekaj let bo odločilnih za demokratično in evropsko prihodnost ZB. Poleg verodostojne širitvene perspektive in pozitivnih reform, ki jih je treba ponovno domisliti, bo bistvenega pomena krepitev pravne države, družbenega dialoga, pluralizma in socialne pravičnosti ter krepitev boja proti korupciji. Sredi epidemije smo priča novi regionalni dinamiki: v Črni gori je prišlo do zamenjave oblasti, ki odpira različna vprašanja o politiki nove vlade. Volitve na Kosovu kjer so mlajše generacije in ženske odločno glasovale za Albina Kurtija in Vjoso Osmani, politične elite silijo v to, da naposled izpolnijo svoje obljube. Tudi v drugih delih regije se nova gibanja in pobude od spodaj-navzgor borijo za pravičnejšo in bolj demokratično družbo. Čeprav pogosto lokalna posedujejo potencial za splošno državljansko mobilizacijo, ki izvira iz resničnega vsakodnevnega boja za boljše pogoje.

Dotična emancipatorna državljanska gibanja so središče širših družbenih sprememb, ki bi morale voditi v bolj demokratične, svobodne, enakovredne in pravične družbe na ZB. Zato se zdi bolj odločen in dosleden poudarek na socialni in državljanski razsežnosti evropske integracijske politike brez alternative. Spodbudno bi bilo videti, da EU podpira in sodeluje s temi novimi silami, ustvarja okolje za spremembe v sosednjih državah ZB in da to postaja tudi sestavni del notranjih razprav EU, denimo v okviru Konference o prihodnosti Evrope. Prenovljena širitvena politika EU, nova in resnična zavezanost evropski prihodnosti regije, mora temeljiti na mobilizaciji njenih prebivalcev in izgradnji zaupanja – torej ponujati priložnosti, vlivati realno upanje in širiti optimizem. To je tisto, kar nujno potrebuje ne le ZB, temveč celotna evropska celina, še posebej v kontekstu vse prisotnejših posledic epidemije koronavirusa.

V imenu mreže WB2EU, ki jo sofinancira Evropska komisija v okviru programa Erasmus + Jean Monnet (www.wb2eu.eu):

Paul Schmidt, Avstrijsko društvo za evropsko politiko (ÖGfE)

Vedran Džihic, Avstrijski inštitut za mednarodne zadeve (oiip)

Inva Nela, Inštitut za sodelovanje in razvoj (CDI)

Nedžma Džananović Miraščia, Univerza v Sarajevu, Fakulteta za politične vde

Evelina Staikova-Mileva, Nova bolgarska univerza, Center za evropske begunce, migracije in narodnostne študije (CERMES)

Senada Šelo Šabić, Inštitut za razvoj in mednarodne odnose (IRMO)

Amélie Jaques-Apke, EuropaNova Nemčija / Elise Bernard, EuropaNova Francija

Katrin Böttger, Inštitut za evropske politike (IEP)

Nikolaos Tzifakis, Oddelek za politologijo in mednarodne odnose (PEDIS), Univerza na Peloponezu

Christina Griessler, Univerza Andrassy v Budimpešti (AUB)

Eleonora Poli, Inštitut za mednarodne zadeve (IAI)

Venera Hajrullahu, Skupina strokovnjakov za spremembe (CEG)

Jovana Marović, Mreža Politikon (PIN)

Ivan Stefanovski, EUROTHINK – Center za evropske strategije

Rufin Zamfir, GlobalFocus Center

Marko Savković, Beograjski sklad za politično odličnost (BFPE)

Marko Lovac in Faris Kočan, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede – Center za mednarodne odnose (CMO)